

Nijverheid

OVER HET BELANGRIJK NUT VAN DEN MOERBEZIEBOOM,
WAARMEDE BIJ DESZEELFS AANPLANTING DE MO-
GELIJKE INSTELLING DER ZIJDETEELT IN
ONZE PROVINCIE GEPAARD GAAT.

(Vervolg van pag. 341.)

Naar het voorgenomen plan met het onderzoek over de zijdefabrieken en de zijdeteelt, blijft ons thans met dit derde gedeelte, tot proeve voor aanprijzing van een toepasselijk gebruik, in navolging van andere volken, de voor het vaderlandschlievend gevoel steeds aangename taak over, om het tot alle daarstellingen voorzeker sterkst werkende middel te bezigen; namelijk: het aanwijzen der voordeelen aan eene onderneming voor nijverheid verbonden; en dit zoo wel ter herinnering of uitbreiding voor de reeds met het wenschelijke dezer zaak bekenden, als tot opwekking der belangstelling van de met dezelve geheel onkundigen; ten einde daardoor beiden uittenoodigen, om inrigtingen daar te stellen, die bovendien voor velen hunner land- en stadgenooten onderhoud kunnen aanbrengen. — Wij zullen thans zoodanig iets trachten te doen, door de beloofde ontwikkeling van het veelvoudig nut dat

er te stichten zoude zijn in het bevorderen der zijde-
teelt bij ons, ten gevolge der aanplanting van den witten
moerbezieboom; hetgeen wij daarover zeggen kunnen
zal de overtuiging met zich voeren, dat die boom
reeds op zich zelve beschouwd, de behartiging der
kweeking dubbel waardig is.

Bij al de voordeelen die onze, in vele opzigten
gunstig gelegene Provincie, aan den onderzoeker
naar de welvaart in dezelve aanwezig, aanbiedt, en bij
den onbetwistbaren bloei die neringen en fabriek-
wezen, onder het bestuur van onzen geliefden Ko-
ning zoo aanmerkelijk toegenomen, aldaar genieten,
blijft er toch nog, in menig opzicht, vrij wat te wen-
schen overig; en wel het meeste van dien aard, waar-
aan door een bestuur van een rijk, provincie of stad,
minder gedaan worden kan of moet, dan door de
ingezetenen zelve; vooral wanneer hun daartoe door
gemakkelijk te bekomen vergunningen en de vereischte
bescherming, niet alleen de behulpzame hand wordt
gereikt, maar als het, gelijk bij ons, van den Geëer-
bidigden Vorst bekend is, dat men zich voor nuttige
inrigtingen slechts aan Hoogstdenzelve te wenden
heeft, om goedkeuring, aanmoediging en deelneming
te erlangen.

Het is immers niet te ontkennen, dat de bevorde-
ring en uitbreiding van landbouw en fabrieken voor
elken burger eene even zoo gebiedende pligt is, als
het voorstaan der belangen van den koophandel.
Ieder wien als staatsman, landbezitter of kapita-
list het bestuur van goederen of gelden wordt
toevertrouwd, kan door dien weg veel bijbrengen

in het geheel vernietigen der scheiding, weleer in ons land (wegens deszelfs voormaligen rang onder de europesche staten, of liever aan den evenaar van de wereldhandel) tusschen de beide eersten en de laatst genoemde takken van het volksbestaan aanwezig. De gemenschappelijke welvaart van het platte land en de bloei der steden, anders zoo dikwerf met elkanderen in strijd, zijn daarvan de verblijdende gevolgen. Om dit doel op de beste wijze te bereiken, noemen wij eene vereeniging van middelen in de allereerste plaats.

Al mogt men dus vóór bijna een vijftigtal jaren in de bedwelming van het schoon klinkende woord vrijheid, bij den aanvang der tuimelgeest in Europa, ook bij ons zich in den waan gebragt, en met schijngronden beweerd hebben, dat vereenigingen in den handel, of zoogenaamde maatschappijen, knellende banden waren, en den bloei des handels belemmerden; thans zullen de geschriften van die voorstanders dezer gelijkheid, door hen regten van den mensch genoemd, meerendeels uit een ander oogpunt beschouwd worden: of men zal, in zoover er onder het thans levende geslacht in dit gevoelen waren, van zulk een denkbeeld zijn terug gekomen, nu slechts op de nederlandsche Handel-Maatschappij gewezen kan worden, om verzekering te erlangen, dat geldelijke magt in het bevorderen van de wezenlijke belangen van handel, en tot vestiging van nijverheid niet alleen hoogst voordeelig zijn; maar bij onzen tegenwoordigen toestand tegenover andere volken, waarbij wij in de

meeste opzigten niet veel meer dan onze nog aangeerde kapitalen in de schaal kunnen leggen, gebiedend gevorderd wordt.

Staan wij, zonder zelfs in bijzonderheden te treden, tot staving van het gezegde een oogenblik stil, bij den wijden omvang der voordeelen door de nederlandsche Handel Maatschappij aangebragt.

Geen 10 jaren behoeven wij in het voorledene terug te zien, of wij bevinden onzen coloniaal handel bijna geheel tot eene tweede hand gedaald; en bij ons de artikelen Koffij, Suiker, Thee, Indigo, enz. met voordeel van Hamburg en andere havens van het vaste land, behalve nog van de londensche en leverpoolsche markten aangevoerd; en thans kunnen al deze producten, benevens de specerijen niet slechts beneden de engelsche prijzen naar het grootste gedeelte van Duitschland, Zwitserland, Italië enz., maar ook naar Hamburg uitgevoerd worden; waardoor onze handel toeneemt, en de Maatschappij voor hare benoedigheden van uitvoeren naar Java, aan vele fabrieken het noodig bestaan geeft. — Enkele kooplieden hadden nimmer in staat geweest dit doel te bereiken, en werkten elkanderen met groot verlies voor en na uit den Handel op de O. I., daar in ieder opzigt de concurrentie te magtig was voor bijzondere individuen. Wij gelooven niet meer noodig te hebben om het nut aantewijzen van eene inrigting onder een kundig bestuur staande, vrij van die eigenbaat, waardoor zoo vele maatschappijen en fondsen alléén, doch voor korten tijd, aan de directie geweest hebben wat zij bij goede behandeling jaren lang voor de geïntresseerden had-

den moeten en kunnen zijn, en dat de noodige fondsen tot deszelfs beschikking heeft. Wij kunnen dus overgaan tot de opgave der voordeelen, welke er te wachten zijn, wanneer men ter bevordering van de zijdeteelt in ons land en de daaruit volgende oprigting van fabrieken, eene vereeniging daarstelde tot het aanplanten van den witten moerbezieboom: het veelvoudig nut dat deze boom aanbrengt, al was hij niet de grondslag tot zulk eenen gewichtigen tak van nijverheid, zal daartoe reeds genoegzame aanprijzing uitmaken.

De witte moerbezie is een boom, welks hout niet zeer zwaar valt; de kubieke palm daarvan weegt omtrent 0,213 ned. el ; hij geeft even gelijk de zwarte, bij ons alleen moerbezi geheeten, ook eene vrucht, die er echter wit uitziet, doch geen en aangename smaak bezit, en bereikt eene hoogte van 25 à 30 voet. Deszelfs bladeren zijn glanzig, glad en ovaal. China is het vaderland van dezen nuttigen boom, die de zijdeteelt medebrengt, en dus eenen dubbelen tak voor de nijverheid daarstelt. — Hij groeit overal, en komt in onze luchtstreek zelfs beter, dan in het zuidelijke Frankrijk en Italië voort; de zwaarste koude wederstaat hij, en bereikt hooge jaren; waaromtrent wij zeggen kunnen dat op het landgoed *Voorburg*, in de Meijerij, behoorende aan den Heer baron de Smet h van Deurne eene heg staat van eene der fijnste soorten van den witten moerbezieboom, meer dan vijftig jaren geleden aldaar geplant. — Op *Dommelrode*, te St. Oedenrode, stonden voor eenige jaren twee hooge zware witte moerbezieboomen, waarvan de omtrek meer dan $1\frac{1}{2}$ ned. el besloeg, en welke

eenen ouderdom van 70 jaren bereikt hadden; doch bij het verleggen van het bosch zijn beide omver gehaald, en tot brandhout gehakt. De onkunde met dezen zoo voordeeligen boom, heeft ook te weeg gebracht dat de 80 jarige witte moerbezieboom op de *Groote Ypelaar* bij Breda hetzelfde lot ondergaan heeft, hij was 46 duim over kruis, aan den voet.

Uit deze vermelding, die met meerdere opgaven konden verrijkt worden, blijkt derhalve niet slechts de ouderdom dien deze boom bereiken kan, maar ook tevens dat de harde winters van 1795 en 1823, om andere voorbijtegaan, op denzelfden geenen schadelijken invloed geoefend hebben; zelfs de strenge koude in Januarij en Februarij van het jaar 1830, heeft op 400 boomstammen, uit het zuidelijk Frankrijk overgebracht, evenmin als op duizende kweekheesters bij den Heer Beraill te St. Michiels-Gestel niet de minst nadeelige uitwerking gehad, niettegenstaande zelfs een gedeelte van den grond overstroomd was geworden.

Wij bragten deze voorbeelden voornamelijk tot ontegensprekelijke bewijzen bij, voor de geschiktheid van ons klimaat, zoo lang betwijfeld of uit vooroordeel daarvoor niet gehouden, en deswege het onderzoek onwaardig gekeurd.

De voortteeling van den moerbezieboom geschiedt op drieërlei wijze, te weten: door zaad, door stammetjes of stekjes, en door loten of spruitjes. Het beste is bevonden de aankweeking door zaad te doen plaats hebben, waarvan de gunstige uitslag door den Heer Dufour wordt ondervonden. Aan het einde van deze aanwijzingen der voordeelen hebben wij dit, door

de behandeling te vermelden, bij de aankweeking in Frankrijk, Bengalen en bij ons in acht genomen, nog nader kenbaar gemaakt.

Als boom wast de witte moerbezie even spoedig als de populier van Carolina (*); geeft een hard geel hout dat niet alleen tot schrijnwerkers en draaijers arbeid, maar ook voor timmerhout zeer geschikt is; en daar het zich goed polijsten laat, ook fraai meubelhout. In Noord-Amerika, het land waar voorzeker geen gebrek aan goede houtsoorten is, wordt hetzelfde zeer veel tot den scheepsbouw gebruikt, hetgeen voor zijne deugdelijkheid tot voldoende overtuiging strekt; in Frankrijk maakt men er ook vaten van, waarin bijzonder de witte wijn eene aangename geur ontvangt.

De diep in de aarde dringende penwortels van dezen boom brengen te weeg, dat hij zich tot het vinden van zijn voedsel, tot eene kleine oppervlakte blijft bepalen, zoodat hij niet gelijk de populieren en andere snelwassende boomen, met dezelfs wortels op eenen verren afstand voortloopt, den grond uitmergelt en de in zijne nabijheid staande gewassen het voedsel ontvreemt. Alleen deze deugd, gevoegd bij de eigenschap *dat zich nimmer schadelijk ongedierte in het*

(*) Ook Kanadasche of Vlaamsche genaamd, is eene der houtsoorten die na derzelver algemeenwording in ons land, vooral in Noordbrabant het meest aangekweekt en aangeplant wordt; ofschoon het bekend is dat het een van het slechtste, zelfs tot het branden ongeschikt, hout oplevert, dat hare even onder de oppervlakte der aarde voortlopende menigvuldige wortelen, den grond, tot op eenen verren afstand, uitmergelen, en den wasdom aan alle veldvruchten benemen, waartoe de schaduw van dien boom, bovendien toebrengt; en dat hij tegen zware vorst niet bestand is.

loof ophoudt maken hem bij voorkeur geschikt boven alle andere, om rondom bouwlanden geplant te worden.

Tot heggen is dit hout dus ook evenzeer aan te prijzen; het wast daar ook welig bij op, en geeft eene digte heg, die het snoeijen zeer goed verdragen kan. Gaan wij omtrent dit punt met de ervaring van wijlen onzen kundigen landgenoot van Hasselt te rade, dan lezen wij in deszelfs aantekeningen, dat hij beproefd heeft om den witten moerbezieboom tusschen eene elzen heg *in te planten*, en even als deze te behandelen: waarvan het gevolg is geweest, dat de moerbezieboomen, de elzenboomen in wasdom voor de helft overtroffen hebben, en de heesters die ter grootte van ruim eene tot bijna twee ellen (oude) lengte, bij drie duim (oude) middellijn geplant waren, in zes jaren tijds, eene dikte van achttien duimen (oude) middellijns en eene kroon van vijf of zes ellen vlugts hadden: te regt vraagt hij dan ook hierbij: „*Waar is een boom, die zoo spoedig voortkomt?*”

Als slag- of schaarhout geplant, groeit het dienvolgens ook veel spoediger dan het elzenhout, is eerder hakbaar, en daar het behalve eenen zeer goeden brand, ook hout tot reepen of hoepels oplevert, kan men geen beter en voordeeliger daarvoor kweeken.

Op alle gronden en in alle standen kan dit hout geplant worden; de hooge en ligte gronden zijn echter bij voorkeur daarvoor geschikt, en zelfs rotsachtige dorre strecken kunnen mede tot den aanbouw gebruikt worden, het blad is dan wel niet overvloedig, maar van beste kwaliteit om goede zijde te bekomen.

Bij oplettende en regelmatige behandeling, waarnaar

inzonderheid moet gezien worden, verkrijgt men in ieder opzigt een fraaij gewas, wiens bevallig, levendig en glansrijk groen eene aangename schaduw geeft, en waarvan het schoon groot blad een bekoorlijk gezigt oplevert. — Wij hebben echter, hoeveel gunstigs reeds van het hout opgeven, nog zeer weinig gezegd van het voordeel dat deze boom verschaft, wanneer wij de vruchten, takken en bladeren van denzelfen gadeslaan.

De vruchten die men daarvan bij een verzamelt, leveren een zeer goed voedsel op voor varkens, hoenders, kalkoenen en ganzen, welke er bijzonder gretig naar zijn, en spoedig vet door worden.

De afgesnoeide takken kan men van de schors ontdoen, en dezelve, als hennep of vlas behandeld, tot het weven van doek gebruiken, hetgeen naar mate van de zorg waarmede het bewerkt wordt, grover of fijner stof oplevert. In China maakt men er zelfs papier van, en kweekt tot dat einde eene soort van moerbezieboom *broussonetia papyrifera* geheeten.

De in het najaar afvallende bladeren zijn voorts gedroogd, en met gesneden stroo gemengd, een buitengemeen goed stalvoeder, hetwelk door het vee gaarne gegeten wordt. Dan het grootste voordeel dat deze onschatbare boom aanbrengt zijn de frissche bladeren, het eenig geschikte voedsel voor de zijdewormen, waarvan zij zich geheel laat ontblooten, zonder dat dit het allerminste nadeel aan deszelfs wasdom toebrengt. In het zuidelijke Frankrijk en elders waar de zijdeteelt is ingevoerd, brengt men deze bladeren in den teeltijd der zijdewormen geregeld ter markt, en de middenprijzen waarvoor dezelve verkocht worden, kan men

aannemen gelijk te staan, aan f 3, de 100 Nederlandsche ponden, zoodat men in die landen, personen zijde ziet winnen en verkoopen, die geenen voet gronds bezitten, daar zij van de ter koop geveilde bladeren voorzien, zich aan die industrie kunnen overgeven, en dus de landeigenaar en de zijdekweeker elkanderen, ofschoon ieder een gedeelte uitoefenende, wederzijds daarin bevorderlijk zijn. Het is alzoo op geene hersenschimmen noch op onzekere berekeningen gegrond, dat wij uit overtuiging der voordeelen, aan de planting van dezen boom verbonden, onze landgenooten opwekken, om zich op eenen uitgebreiden schaal tot deze aankweeking te vereenigen. Een iegelijk die met onzen landaard naauwkeurig bekend is, weet dat ook op ons het gezegde weerklank vindt, en als een middel aangewend, van krachtige toepassing kan worden, hetgeen in Frankrijk de in de staatshuishoudkunde mede zeer vermaarde Charles Dupin aan de verlichtsten en vermogendsten van invloed onder zijne landgenooten toevoegt. » *Dans les localités inertes, il faut tirer la mort, pour les rendre à vie et à la fécondité. On ne peut y parvenir que par le secours des personnes les plus instruites et les plus influentes sur les diverses classes de la population.* » Hij verwijt hen vervolgens dat voornamelijk ongegronde vooroordeelen hen terughouden, de inkomsten van den landbouw jaarlijks door de uitbreiding van de aankweeking der witte moerbezieboomen, alléén nog maar in het middenpunt des rijk, met zestig millioenen franken te vermeederen. Wat zoude deze man dus wel van ons

gezegd hebben bij het aantal van nog woeste gronden en bij gebrek in aankweeking van houtgewassen? en in waarheid het is onbegrijpelijk, dat men tot hiertoe niet heeft kunnen besluiten, deze teelt met ijver en volharding te ondernemen. Het zuidelijk gedeelte van het voor 6 jaren nog bestaande Koninkrijk der Nederlanden, gaf de eerste proeven hoedanig men in Gelderland de onderneming van den waarlijk grooten van Hasselt heeft miskend en verwaarloosd; een keurig verslag van deszelfs bemoeijingen aan de Maatschappij van kunsten en wetenschappen te Haarlem gedaan, te vinden in het 17de deel 2de stuk der handelingen dier Maatschappij in den jare 1777 te Haarlem uitgegeven, verstrekt nog tot gedenkstuk van zijne onvermoeide pogingen. Wij willen om herhaling voor te komen met de opgave der goede hoedanigheid, en meer dan vijfmaal grootere dan de gewone langste draden door hem verkregen enz. de lezers verwijzen naar het daaromtrent gezegde in het eerste deel eerste stuk van dit Tijdschrift pag. 226, (voor Mei 1835) waarover men zich even zoo verwonderen moet, als het de beschaming wekt dat wij Nederlanders, die reeds 70 jaren eenen oprigter van deze teelt in ons midden gehad hebben, nog zulk eenen parel in het zand lieten liggen.

Misschien zegt de een of ander, er moeten dan toch oorzaken geweest zijn, dat dit voorbeeld destijds ten naderhand geene navolgers gevonden heeft, en eene zoo voordeelige zaak dus geheel is te niet gegaan? dan de beantwoording is reeds in het begin van het hier verhandelde opgegeven, namelijk de scheidsmu-

ren tusschen de afdeelingen van het volksbestaan en het stelsel der toenmalige Regering des lands, meer genegen om handel, boven landbouw en fabriekwezen te begunstigen; de eerstgenoemde werd gevoed en steeds staande gehouden door het meer dadelijke voordeel dat de kapitalisten toen gevonden hebben of getracht te vinden, in de ondernemingen van den handel, en zedert een dertigtal jaren in het spel met de staatspapieren dat, hetzij men wint of verliest, groot nadeel aan de zedelijkheid der natie toebrengt en gewis op den duur gerekend op één gelukkige meer dan tien ongelukkigen overlaat; behalve zoo vele huisgezinnen der nijvere volksklasse, die daardoor werk en onderhoud wordt ontnomen, en voorts meer andere redenen die ons bestek niet gedooft verder te ontwikkelen.

Doch wil men weten, (daar het nut en voordeel van de moerbezieeteelt van geenen kant, zelfs voor het allerminste in twijfel kan getrokken worden, en het strengste onderzoek doorstaat,) wat na het verlaten van het landgoed *Empe* bij *Zutphen* van de verkregene ervaring, die de waardige bezitter van *Hasselt* aldaar had opgedaan, geworden is? zoo kunnen wij deswege bekend maken, dat die Heer, toen hij dit etablissement tot de hoogst mogelijke volkomenheid gebragt had, naar Noord-Amerika vertrokken is, en aldaar vrij wat ruimer veld voor zijnen ondernemenden geest gevonden hebbende, de invoerder van de nu reeds zeer ver gevorderde zijdeteelt in de Vereenigde Staten werd, zoodat eene vreemde natie het nut en het voordeel trekt van de ervarenheid van onzen land-

genoot. Het door hem alhier verrigte was bijna vruchteloos; al de betoonde zorgen en bemoeijingen zijn met het verwaarloozen zijner aangevangen werkzaamheden vervallen.

Hier en daar hebben er, gelijk wij reeds aanstipten, inrigtingen plaats gevonden om dezen tak van volksbestaan te bevorderen, als: te *Meslin l'Eveque* nabij *Ath* in de *Provincie Henegouwen*, onder het bestuur van den Ridder de Beramendi, waar alles wat tot dezen tak van nijverheid gevorderd werd, op eene groote schaal begonnen is, en eene stichting was van Zijne Majesteit onzen Koning, die overeenkomstig zijnen verklaarden wil, in de uitbreiding van deze teelt het hoogste belang aan den dag legde.

Deze instelling bleef wel niet zonder gevolg, doch is nog nimmer zoodanig aangevat dat men er met grond eene gewenschte uitkomst van konde verwachten, niettegenstaande het toch niet onbekend gebleven is, dat de Heer H. Beraïl (wiens pogingen om eene maatschappij op te rigten tot het invoeren van de zijdeteelt in de Provincie Noordbrabant, wij tot aanleiding genomen hebben) in het jaar 1829 een aanvang gemaakt had met de uitbroeiing der zijdewormen, en het winnen van zijde; bij zeer gebrekkige hulpmiddelen, het onafscheidbaar gevolg van eerste proefnemingen, is hij volkomen geslaagd; zelfs ondanks het gebrek aan geschikte werklieden, waardoor hij zich alleen met boeren-arbeiders en kinderen heeft moeten behelpen, is zijne gewonne zijde van de eerste en beste kwaliteit geweest, en de hoeveelheid ruim zoo groot als van het zelfde getal wormen in het zuidelijk Frankrijk of Italie

gewonnen wordt. Een vereerend getuigschrift, door den Directeur der koninklijke zijdekweckerij gegeven, en de daarvan gedane verklaring van den fabrikteur Metdepenningen te Antwerpen, in wiens fabriek de in- en uitlandsche zijde voor onze fabrieken tot het weefgetouw wordt bereid, strekken tot staving van het gezegde, voor hen, welke die zijde in der tijd niet gezien hebben.

Zeggen wij dus niet te regt na beeindiging der voorgenome ontwikkeling en betoog wegens het nut van den moerbezieboom, dat hij ten eersten als boomgewas reeds waardig is overal geplant te worden, waar slechts een hockje gronds overbleef, of liever de plaatsen moest innemen van den *eik*, die meer dan eene eeuw noodig heeft eer hij zijnen hoogsten wasdom bereikt, en voordeel geven kan, ja in sommige streken niet wassen wil; van den *Den*, die mede niet geschikt is om rondom bouwlanden of bij woningen geplant te worden; van den *Beuk*, *Ype* of andere houtsoorten, welke voor het geringe voordeel dat zij te weeg brengen, eene zwakke beveiliging daar stellen, den grond uitmergelen, den oogst verminderen, en tot schuilplaats verstrekken voor de poppen en zaden van veelvuldig en schadelijk ongedierte, moeilijk zoo niet onmogelijk om er uit te drijven, maar hetwelk bovendien, en ter gelijker tijd van veel uitgebreider voordeel tot aankweeking der volksvlucht, in het daarstellen van eene zijdeteelt in onze Provincie, dienstbaar worden kan.

Het voornemen om onze gedachten over het onderhavige onderwerp door middel van dit derde stuk der behandeling van de zijde mede te deelen, ontstond

vrij natuurlijk bij de lezing van dat gedeelte des verslags in het voorgaande nummer aangevoerd, aan de Gedeputeerde Staten gedaan door zijne Excellentie den Heer Gouverneur dezer Provincie, waarin wij den wensch zoowel van zijne Excellentie, als van den Heer Dufour meenden te ontdekken, dat eene zamenvoeging van middelen aan de onderneming van den laatsten, welke blijkens het daarvan gezegde reeds op de kleine schaal van eigen liefhebberij zulk een gunstig resultaat aanbiedt, meerdere uitgebreidheid en nut geven mogt. — En als men nu uit het bij de inleiding aangevoerde sprekende voorbeeld in aanmerking neemt, hoe door eene gemeenschappelijke poging uit vereeniging van middelen bestaande, ligtelijk ondernemingen tot stand worden gebragt, die voor enkele personen onmogelijk zijn, dan vertrouwen wij bijval te zullen vinden met het aanprijzen van de oprigting eener naamlooze maatschappij, als den geschiktsten weg om eene, naar den eisch van de belangrijkheid van dezen tak voor industrie onafgebroken behartiging, eener geregelde zijde-teelt in dit gewest daar te stellen.

Het ontbreekt in onze stad aan geene bekwame mannen en aanzienlijke ingezetenen, die hunnen veel vermogenden invloed ten dezen gaarne zullen willen gebruiken (*), en als natuurkundigen en landeigenaren de geschiktste en voordeeligste middelen aan de hand

---

(*) Onder de eerstgenoemden zijn er, die reeds hunne meening over het wenschelijke der aankweeking van den witten moerbezieboom, aan het publiek hebben bekend gemaakt; zoo als de Hoogleraar C. A. Bergsma, in een werkje getiteld: *Aanmoediging en handleiding van den witten moerbezieboom*, 1832.

kunnen doen, welke het meest bevorderlijk tot eene gewenschte uitkomst zouden zijn. — Wij onthouden ons dus van allen verderen aandrang, doch sluiten met den wensch in het belang van het dierbare vaderland in het algemeen, en van deze Provincie in het bijzonder, dat deze bladzijden niet te vergeefs zullen gelezen worden; mogt de tijd dan nog eens komen dat de nakomelingschap weder vernieuwde gedenkstukken bezit van den roem der Nederlanderen in het bevorderen van welvaart en nijverheid, en Jubilé's vieren kan van nuttige inrigtingen gelijk in het jaar 1781 op den zevenden Maart geschied is, ter gedachtenis van het honderdjarig bestaan der beroemde zijde reedery door den Heer Jacob van Mollem op deszelfs vorstelijke lustplaats Zijdebalen aangelegd, waarvan ons door de vriendelijkheid van eenen der nog levende nabestaanden van den Heer van Mollem, een extract uit eenen brief over de feestviering is gegeven, hetwelk wij hier woordelijk mededeelen.

» UTRECHT 11 Maart 1781."

» Laatstleden woensdag den 7^e dezer, is op de
 » plaetse *Zijdebalen*, wanneer het eene Eeuw was ge-
 » leden, dat de *Zijde Reederye* tot dezelve gehorende,
 » door den Heer Jacob van Mollem was aange-
 » legd, die heughelijke dag plegtig gevierd, hebbende
 » Mevrouw de weduwe wijlen de Heer Anthonij
 » Sijdervelt, welke eigenaresse en Possessoressse
 » van deze plaatse en reederye is, en in 't vierde
 » gelid afstammende van voornoemde Heer van Mol-
 » lem, aan de werklieden van de voorschreven Re-
 » derije, zoo mannen, vrouwen, als kinderen, tot

» zeventig in getalle, een kostbare Maaltijd, en een
 » geschenk, ter gedagtenisse van dit Jubilé gegeven,
 » als aan elk der manspersonen een *garnituur zilveren*
 » *Gespen*, en aan de vrouwspersonen een *zilveren*
 » *Beugel*. — Bij deze gelegendheid heeft de WelEer-
 » waarde Heer P. J. B a c h i e n e, als zijnde Predikant
 » der wijk, waaronder deze plaats behoort, een zeer
 » gepast gebed voor en na den Maaltijd gedaan, en
 » is deze plegtige dag voorts in alle vergenoegen en
 » betamelijke vreugde geëindigd."

Thans bestaat er zoover ons bekend is, behalve die van den Heer W. Middeland van Rijssel alhier buiten de Waardpoort, nog maar eene zijderederij in onze Provincie, namelijk de niet lang geleden opgerigte door de Heeren van der Stoel en Valewink te Amersfoort; de staat van beiden is gunstig.

Het zal nu, na het vertoog over het nut en voordeel van den witten moerbezieboom, niet ongepast zijn, eenige opmerkingen omtrent de behandeling bij de aanplanting derzelven te voegen, die mogelijk aan velen belangrijk kunnen worden.

Vooreerst wat men in Frankrijk gewoon is te betrachten.

Zoo als men reeds vernomen heeft, kan de aankweeking plaats grijpen met stekjes en door spruitjes of lootjes, maar het uit zaad-teelen verdient de voorkeur; men beweert dit uit de ervaring, doordien de boomen welke men zoodanig bekomt, beter wassen, en langer kunnen leven. De zaaijing geschiedt in voren, op bedden die in eene schuine rigting afloopen.

Bij het opkomen der plantjes wordt het onkruid zorgvuldig gewied, en bevordert men den groei van het gezaaide, door de klokste uitbotselen alleen te laten staan. Wanneer derzelver steel ten minste de grootte van eene schrijfspen bereikt heeft, doet men hunne verpooting met vrucht, en ent vervolgens tegen de maand Junij (bij insnijding) op eenige duimen boven den grond; langs dezen weg kan men zich het beste van eene voordeelige verscheidenheid verzekeren. Zoo- dra het schentje nu eene schoone steel heeft voortgebracht, doet men de verplanting, en laat den stam 5 à 6 voeten boven de aarde uitkomen, opdat zich de boom naar behooren vormen kan.

De vrucht hare rijpheid bekomen hebbende, wordt geplukt en aan de lucht bloot gesteld, opdat het droogen geschiede zonder dat de gisting der vochten zwelling veroorzaakt; ook wordt dezelve in zeer droog zand gestoken of plet men de vrucht in water om er het zaad van af te scheiden.

Het verzamelen der bladen geschiedt door met eene ladder in den boom te klimmen, voorzien zijnde van eenen stok, waaraan een haak vast is, om de verwijderde takken naar zich toe te halen. Men stroopt de bladen van beneden naar boven om de toppen der takken niet te beschadigen, en plukt de jonge vruchten tevens af. De bladen worden nu in zakken gedaan en bij hoopen op eene drooge en luchtige plaats nedergelegd opdat dezelve niet broeijen kunnen, de rijpe vruchten worden eindelijk ook van den boom genomen en dienen, gelijk wij reeds gezegd hebben, tot voedsel van hoenders enz. terwijl de bladen nu ter markt gebracht,

verkocht, en aan de zijde wormen tot voedsel gegeven worden.

Om het overeenstemmende in de wijze der behandeling van den moerbezieboom in Bengalen, aan het medegeelde te doen zien, en de onderzoekers naar de beste middelen ter aankweeking van denzelven, in de gelegenheid te stellen, zich daarvan met in achtneming van de gesteldheid onzer gronden, tot narigt te bedienen, laten wij hier nog ten andere volgen het ons deswegens bekend geworden.

Het onbebouwde land wordt in April omgespit, goede aarde er opgebracht, en gezorgd dat de grond daarmee ten minste één voet verhoogd; daarna gaat er de ploeg over, en geschiedt de gelijkmaking met een gereedschap in den vorm van eene ladder, dat de plaats vervangt van eene egge bij ons. Het planten geschiedt in October, de jonge lootjes worden op de lengte van eene span afgesneden, in een gat gestoken waarop de zon goed schijnen kan, en worden aanhoudend bevochtigd, tot dat zij na verloop van 14 dagen beginnen te groeijen, en verpoot worden naar het gereed gemaakte land, op eenen afstand van omtrent een voet van elkanderen, in bijna eene span diepte; vier of vijf stekjes worden in ieder gat gestoken, hetwelk men weder met aarde digt maakt, zoodat de lootjes daarmee zacht naar beneden gedrukt worden. Dadelijk als de plantjes boven komen, dat in December en Januarij is, wordt het land gewied. In April zijn de plantjes tot de hoogte van eenen voet opgegroeid en worden getopt, en zoodanig dat er niet meer dan eene hand hoogte aanblijft; men beweert in Bengalen

dat zoo dit niet zorgvuldig en ter behoorlijker tijd geschiedt, de bladen bitter en hard worden en de zijde-wormen die weigeren. Nu heeft er eene uithakking plaats, en omtrent 14 dagen daarna zijn de bladen tot het oogmerk gereed. De plant wordt daarvoor een weinig boven den wortel afgesneden en de zijde-wormen met de bladen gevoed. Wanneer het nu wegens het onkruid noodig is, wordt het land op nieuw gewied, en in Junij kan er weder eene pluk plaats hebben, voorts in Julij de derde; deze laatste inzameling geschiedt nogtans zonder den steel af te snijden, daar dit wegens het late seizoen schadelijk aan de plant zoude zijn. Het land wordt daarna voor de laatste maal gewied, en de vierde pluk kan weder met September plaats hebben; na deze inzameling wordt het land verscheiden malen omgeploegd, en als gezegd met de soort van egge gelijk gemaakt. Wil men nu de beste inzameling van December verhaasten, dan moet men in November den groei bevorderen door het uithakken; waarna op nieuw gewied en gehakt zijnde, de laatste pluk van een kweekjaar in Maart verkregen wordt. Nu vangt weder in April de opgegevene wijze van behandelen aan, en zoo het veld naar behooren behandeld en gebruikt wordt, blijft het vele jaren vruchtbaar.

Zie hier nu eindelijk wat de ervaring in Nederland bewezen heeft het beste te zijn. Op eenen grond, die voor den wind beschut is, verkiest men (zoo de aanplanting door lootjes of gewortelde spruitjes geschiedt) de regtste lootjes, omtrent anderhalf voet lang; en plant dezelve zoo veel mogelijk op eene beschaduwde plaats in groeven van eenen voet diepte,

nadat men er van onderen een kruis in heeft gesneden, opdat zij des te ligter wortel kunnen schieten: geplant zijnde vult men de groeven en stampt de aarde stijf aan, om het lootje vast en regt te doen blijven. Men moet de moerbezieboomen van de mos zuiveren en het doode hout daaruit wegdoen; het oculeren heeft in Mei plaats.

Het is der moeite waardig de opgegevene wijze van behandelen der moerbezieboomen in Frankrijk en Bengalen, te vergelijken met hetgeen bij ons met voordeel aangewend wordt, en verder in het gemeld werkje van den Hoogleeraar Bergsma opgegeven is. Moet dit niet ieder, die met aandacht over dit onderwerp nadenkt, in het gevoelen bevestigen, dat ongetwijfeld bij ons gelijke middelen dezelfde uitkomsten zouden opleveren, en wat is er dan niet van eene ijverige behartiging dezer zaak te wachten?

Hen die begerig zijn, de bewerking van de zijde, en al hetgeen daarmede in betrekking staat, volgens de nieuwste ontdekkingen en voordeeligste middelen te leeren kennen, verwijzen wij onder meer nuttige werken, waarin over deze Industrie gehandeld wordt, naar een uitgebreid artikel deswegens te vinden in de *Dictionnaire Technologique, ou nouveau dictionnaire universel des arts et metiers etc. Paris 1828. Tom. 14 op Moulinage des soies.*

Wij hebben aldus met dit derde stuk, waarvan de uitgebreidheid de bedoeling overtroffen heeft, weder eene afdeeling van de zijde behandeld, door den grondslag aan te wijzen, waardoor men in staat wordt gesteld, zich bij ons met dubbel voordeel, de in

de beide eerste stukken gemelde belangrijke nijverheids takken tot model van navolging te laten dienen. Voordat wij echter van deze gewigtige stoffe geheel kunnen afstappen, blijft ons nu nog, het voornaamste, tot eene daarstelling te onderzoeken, en door het leveren van een laatst gedeelte over, „den zijde-worm en deszelfs behandeling,” een volledig geheel tot bevordering van een hoogst voordeelig bedrijf in ons land en provincie te beproeven. Wij vertrouwen dat het door ieder, en tot verontschuldiging dat wij ons zoo lang bij dit artikel ophouden, zal toegestemd worden, dat wij, na eerst over de zijdefabrieken in oorsprong, wijze van bewerking en derzelve belang in Zuid-Azie gesproken, vervolgens de europesche zijde en zijdefabrieken met de opgave der stoffen enz., die zij in den handel brengen onderzocht, en de belangrijke voordeelen aangewezen te hebben, welke men uit de aanplanting van den witten moerbezieboom voor ons land en provincie te verwachten heeft, verplicht zijn om nog eenige mededeelingen te doen omtrent het insect zelve, en wat ons van deszelfs voortteeling en verpleging bij ons, en volgens de nieuwste ervaringen in andere landen, bekend is. Dit zal dus het besluit voor een onderwerp uitmaken, door hetwelk te behandelen wij vurig wenschen de Nederlandsche nijverheid bevorderlijk te zijn.

P. W. L.

(Het vervolg in een later Nummer.)